

Gənclərin yaradıcılıq fəaliyyətinin psixoloji şərtləri

Zabitə Mustafa qızı İsayeva

Sumqayıt Dövlət Universitetinin

“Pedaqogika və psixologiya” kafedrasının

baş müəllimi

E-mail: Zabite66@box.az

Rəyçilər: psixol.ü.f.d., dos. M.C. İsmayılova,
psixol.ü.f.d., dos. N.T. Rzayeva

Açar sözlər: yaradıcılıq fəaliyyəti, peşəkar səriştəlilik, yaradıcı qabiliyyət, inteqrasiya, təxəyyül

Ключевые слова: творческая активность, профессиональная компетентность, творческие способности, интеграция, воображение

Key words: creativity, professional competence, creative ability, integration, imagination

Müasir təhsil sistemində gənclərin yaradıcı əqli qabiliyyətlərini inkişaf etdirmə vasitələrini tapmaq problemi aktuallaşır. Bu cəmiyyətin inkişaf tempinin sürətlənməsi ilə əlaqədardır. Bu gün məktəbin qarşısında duran ən mühüm vəzifə gəncləri sürətlə dəyişən bir mühitdə həyata hazırlamaqdır. İnteqrasiyalı cəmiyyətdə yaradıcı, intellektual cəhətdən inkişaf etmiş, öyrənə bilən, davamlı dəyişən həyat vəziyyətlərinə çevik şəkildə uyğunlaşan, əldə etdiyi bilikləri praktikada tətbiq edə bilən, qarşıya çıxan problemlərin rəşional və qeyri-standart həll yollarını axtara biləcək bir insan tələb olunur.

Müasir cəmiyyətdə müxtəlif elm, texnika və bədii incəsənət sahələrində biliklərdə irəliləyiş və artım, insanların özünütərbiyə və yaradıcılıq fəaliyyətinə marağın artması halları müşahidə olunur. Bu gün bir çox fəaliyyət sahələrində yenilikçi bir yanaşmaya tələbat, yüksək potensiala malik və özünütərbiyə hazır olan yaradıcı insanlara ehtiyac daim artmaqdadır. Oudur ki, təlim prosesində yaradıcılıq fəaliyyətinin formalaşması və inkişafı üçün psixoloji və pedaqoji şərait yaradılmalıdır. İnanırıq ki, təlim prosesində müstəqillik inkişaf etmərsə, yaradıcılıq fəaliyyətindən çox reproduktiv üstünlük təşkil edərsə, şagirdlər özünütərbiyəyə və yaradıcı fəaliyyətə hazır olmayacaqlar.

Aydındır ki, motivlər fəaliyyətin əsasını təşkil edir. Bu psixoloqlar tərəfindən çoxdan sübut edilmişdir. İnsan problemin həllinə cəmləşdirən motivlərdir, onlar fəaliyyət üçün bir stimuldur. Hər bir gəncin öz tələbatları var, onlar motivlərin formalaşmasının əsas şərtlərindəndir. Məhz motivlər yaradıcı fəaliyyətin nəticələri ilə yaradıcı məhsulun yaradılması prosesi arasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

F. Vilyams yaradıcılığı belə təsvir etmişdir: “Yaradıcılıq insanın müəyyən bir xassəsi və ya xüsusiyyəti kimi yaradıcılığın məhsuldarlığında, yəni orijinal fikirlər düşünməkdə və problemləli vəziyyətləri tez bir zamanda həll etmək bacarığında ifadə olunur” (5, s. 236). Yaradıcı iş gənclərdə yaradıcılıq təcrübəsinin və yaradıcılıq keyfiyyətlərinin formalaşmasına kömək edir. Yaradıcı məhsul yaradarkən yaradıcı elementlərin fərdi seçiminin olması vacibdir. Psixoloji və pedaqoji ədəbiyyatın təhlili prosesində yaradıcı təcrübə proses olduğu təqdirdə yaradıcılıq fəaliyyət hesab olunur.

Təhsil müəssisələrində gənclərin yaradıcılığının inkişafına kömək edəcək pedaqoji şərait yaratmaq vacibdir. Yaradıcılıq insanın fərdi və cəmiyyətin mənafeyi naminə dəyişən, sosial

və mədəni şərtlər çərçivəsində problemləri həll edərkən konstruktiv və orijinal düşüncəyə hazırlıq olmalıdır. Yaradıcılığın inkişafı motivasiyalı - dəyər, fəaliyyət və yaradıcı komponentlərin inkişafı ilə təmin olunur.

Yaradıcılığın tərkib hissələrinin inkişafı üçün aşağıdakı *pedaqoji-psixoloji şərtləri* müəyyən etdik: 1) müəllimin tərbiyə və fərdi inkişaf ideyalarını həyata keçirməyə hazırlığı; 2) sinifdə yaradıcı mühitin yaradılması; 3) tədris dərslərinə inteqrasiya olunmuş yanaşma; 4) müəllim tərəfindən gənclərin şəxsiyyətinin fəaliyyət subyektinə kimi qəbul edilməsi. Psixoloji və pedaqoji ədəbiyyatda “peşə fəaliyyətinə hazırlıq” konsepsiyasının öyrənilməsinin nəticələrini ümumiləşdirərək İ.A.Suxix peşə fəaliyyətinə müxtəlif hazırlıq səviyyələrini müəyyənləşdirmişdir (4, s. 32).

Müəllim peşəsi həm müəllimin şəxsiyyət xüsusiyyətləri, həm də onun peşəkar səriştəliliyinin formalaşması səviyyəsində qarşıya bir çox tələblər qoyur. Bu səbəbdən gənclərin dərslərdə yaradıcılığının inkişafı üçün müəllimin şəxsi-fəaliyyətli hazırlığının və onun inkişaf ideyalarını həyata keçirməyə hazırlıqlı olmasının vacib olduğuna inanırıq. Müasir təhsil məktəbin qarşısında özünü inkişaf etdirməyə qadir olan yaradıcı, təşəbbüskar bir şəxsiyyət yetişdirmək vəzifəsi qoyur. Bu vəzifə müəllimdən təhsilin məzmununun həyata keçirilməsi üçün pedaqoji vasitələrdən istifadə etməyə hazır olmağı tələb edir.

Təlim prosesinin təşkilində və həyata keçirilməsində tədqiqat və bu prosesin yaradıcı təşkil formaları üstünlük təşkil etməlidir. “*Təhsil mühiti*” termini dedikdə, gənclərin və müəllimlərin birgə fəaliyyəti, münasibətlərin təbiəti və xarici əlaqələrin mənəvi (dəyərlər, psixoloji iqlim, ənənələr) və maddi şərtlər məcmusu kimi başa düşülür. Dərslərdə yaradıcı mühitin yaradılması gənclərə “məhsulun” obrazını dərk etməsinə kömək edir. Müəllim təlim prosesi zamanı gənclərin maraqlarına, dəyərlərinə, ehtiyaclarına diqqət yetirməli, onlara öz yaradıcılıqlarını təzahür etdirmələrinə psixoloji dəstək verməlidir.

Dərs zamanı psixoloji iqlim yaradıcılığa təsir edir. Müsbət emosiyalar gəncin yaradıcılıq fəaliyyətini artırmaq üçün vacib amildir. Dərslərdə sağlam mühit, müstəqilliyə hörmət, inam və sərbəstlik təzahür edir. Belə dərslərin musiqi, ədəbiyyat, təsviri sənət dərsləri ilə inteqrasiyası görünən və eşidilən obrazları birləşdirməyə, gənclərin modelləşdirilmiş obyektlərlə bağlı hissi idrakını inkişaf etməyə imkan verir.

Modelin obrazı, onun səslənən musiqi ilə əlaqəsi gənclərin yaradıcı təxəyyülünün, bir sözlə yaradıcılığının inkişafına kömək edir. Şəxsiyyətyönlü təlimdə gənc müəyyən pedaqoji təsirlərə məruz qalan bir obyekt kimi deyil, fəal şəkildə fəaliyyət göstərən, tədris materialını mənimsəyən bir subyekt kimi baxılır. Gənc təlimdə həm öyrənmənin subyektinə, həm də onun obyektinə ola bilər, çünki ona pedaqoji-psixoloji təsir edilir. Bu təlimdə gəncin fəal prinsipinin və məqsədyönlü fəaliyyətinin rolu artır.

Layihə metodu "Texnologiya" təhsil sahəsində tələbələrin müstəqil məqsədyönlü fəaliyyətinə yönəldilmişdir. Bu metod gənclərdə ümumtəhsil vərdişlərini, texnoloji savadlılığın, habelə əmək mədəniyyətinin əsaslarını formalaşdırmaq və məlumatlı və emal texnologiyaların üsullarına yiyələnməsinə əsaslanan mürəkkəb bir prosedir. Başqa sözlə, layihə metodu gəncin qeyri-ardıcıl şəkildə aktiv idrak prosesinə daxil olaraq xarakterizə edilən bir təlim üsuludur və o: 1) müstəqil olaraq təlim problemini formalaşdırır, lazımi məlumatları toplayır; 2) problemin həlli üçün variantları planlaşdırır; 3) nəticə çıxarır; 4) fəaliyyəti təhlil edir, yeni biliklər qurur, yeni təhsil və həyat təcrübəsi qazanır (3).

Layihə metodu müəllimin ənənəvi təlim metodlarından uzaqlaşmasına imkan verən bir vasitədir. Ənənəvi təlim üçün gəncin passivliyi və müəllimin öz ideyalarını layihə texnologiyasının həyata keçirilməsində qəbul edilməz olan standart olan hazır biliklərlə yükləmək xa-

rakterik idi. Bu metod gənclərin yeni hadisələri dərk etmələrində məqsədyönlülüyn və müs-təqilliyin inkişafına şərait yaradan, onların şəxsi maraqlarını və biliyə cəhdlərini stimullaşdı-ran didaktik vasitədir.

Layihə hazırlayarkən gənclər qeyri-tipik problemlərin həllində sosial təcrübə qazanırlar. Layihələrin mövzunu seçərək onu həyata keçirən gənclər əvvəllər əldə etdikləri bilik və bacarıqlarının tətbiqəmə sahəsini tapır, təşəbbüskarlıq nümayiş etdirirlər. Bu metod yalnız şəx-siyyətin yaradıcı meyllərini deyil, həm də onların inkişafı üçün şərait yaratmağa imkan verir. Layihənin mövzusu seçilməmişdən əvvəl gənclərə minimum sayda nümunə mövzuları təklif olunur. Əsas diqqət gənclərin müstəqil olaraq maraqlandıqları mövzu ilə çıxış etmələrini tə-min etməkdir.

Layihələrin icrasında praktiki işlər görülməlidir. Əsas diqqət gəncləri özlərinin uydurduq-larını praktik olaraq təsəvvür etməyə təhrik etməkdir. Layihələrin dizaynına çox diqqət yeti-rilir. Hər hansı bir yaradıcı təxəyyül təşviq edilməli, layihələr parlaq və rəngarəng olmalıdır. Gənc modelləşdirilmiş obyektə həyat təcrübəsi və dünyagörüşü aspektindən dərk edir, onu özünəməxsus şəkildə ifadə edir. Yaradıcılıq insanın yeni, orijinal fikirlər yaratmaqda, düşün-məkdə, problemlə vəziyyətləri tez bir zamanda həll etmək qabiliyyətində ifadə olunan müəy-yən bir xüsusiyyətidir.

Yaradıcılıq prosesi spontan xarakter daşıyır, o yaradıcılıq fəaliyyətinin məqsədləri, möv-zuları və metodları barədə ilkin anlayışları əhatə edir. Öz növbəsində yaradıcılıq fəaliyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Bu baxımdan gənclərin təlim prosesində yaradıcı fəaliyyətlə fəal şəkildə məşğul olmaları üçün onlara pedaqoji şərait yaradılmalı, bundan əlavə yaradıcılıq fəaliyyəti məqsədyönlü inkişaf etdirilməlidir.

Yalnız bu halda yaradıcılıq fəaliyyətinin təcrübəsi formalaşır. Lakin praktikada buna hə-mişə nail olmaq mümkün deyil, çünki o daha çox müəllimin tərbiyə və fərdi inkişaf ideya-larını həyata keçirməyə hazırlığını, onun sinifdə yaradıcılıq mühiti yaratmasını, habelə dərsin tədrisinə inteqrasiya olunmuş yanaşmasını, o cümlədən müəllimin gənclərin şəxsiyyətini fə-aliyyət subyekti kimi qəbul etməsini, yaradıcı məhsulların yaradılmasını, yaradıcılıq keyfiyyət-lərinin inkişafını tələb edir. Gənclərin yaradıcılığının inkişafı üçün ilk növbədə: 1) yaradıcılı-ğın təlim metodlarını tətbiq etmək; 2) yaradıcı keyfiyyətlərin inkişafı üçün əlverişli şərait ya-ratmaq; 3) təlim prosesi zamanı yaradıcı məhsullar yaratmaq üçün motivasiyanı inkişaf etdir-mək; 4) yaradıcı fəaliyyət təcrübəsinin inkişafına nəzarət etmək mühüm vəzifə kimi qarşıda durur.

Beləliklə, uğurlu yaradıcılıq fəaliyyəti üçün gənclərin tənqidi düşüncə tərzini və problemlərini həll etmək bacarıqlarını inkişaf etdirməyin mühüm olduğu qənaətinə gələ bilərik. Nəzərə almaq lazımdır ki, yaradıcılıq fəaliyyəti “ətraf mühit”dir, yəni gəncin potensialı müvafiq olaraq müəyyən bir fəaliyyət sahəsində müxtəlif yollarla aşkarlanır. Buna görə də müəllimin vəzifələrindən biri də gənclərin özləri üçün ən yaxşı fəaliyyət mühitini tapmalarına kömək etməkdir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, yaradıcılıq fəaliyyətinin uğurlu tədrisi üçün gənclərin xəyal gücünü aktivləşdirilmək məqsədilə yaradıcılıq mühiti yaratmaq labüddür. Bundan əlavə, yara-dıcılıq fəaliyyətinin tədrisi gənclərin yaş və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla yaradıcı tə-lim metodlarından istifadəyə əsaslanmalıdır. Dərsdə emosional rahatlıq və əməkdaşlıq mühiti hökm sürməlidir. Gənclər təlim prosesinin fəal iştirakçıları olmalı və öz fəaliyyət yollarını təklif etməlidirlər.

Beləliklə, müşahidələrimiz gənclərin yaradıcılığın mühüm formalarında inkişaf etdiyini və aşağıdakı şərtlərin yerinə yetirilməsinin mühümlüyünü bir daha göstərir: 1) gənclərdə yaradıcı

tapşırıqları yerinə yetirməyə marağı artırmaq; 2) ən vacib komponent kimi yaradıcı tapşırıqları həyata keçirmək; 3) yaradıcılığın ortaqların bir mövzusunun və problemlə özəyini birləşdirmək; 4) düşüncələri praktik, sosial və mədəni fəaliyyətlərdə həyata keçirmək; 5) gənclərin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı üçün sosial mənəvi psixososial şərait yaratmağa həvəsləndirmək.

Məqalənin aktuallığı. Məqalədə müasir təhsil sistemində gənclərin yaradıcı əqli qabiliyyətlərini inkişaf etdirmə vasitələrini tapmaq problemi, gənclərin yaradıcılıq fəaliyyətinin psixoloji şərtlərinin araşdırılmasının mühüm olduğu göstərilir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi məqalədə yaradıcılıq fəaliyyətinin uğurlu tədrisi üçün gənclərin xəyal gücünü aktivləşdirilmək məqsədilə yaradıcılıq mühitinin yaradılmasının və yaradıcı təlim metodlarından istifadənin labüdlüyü aşkar edilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrant və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Андреев, В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань: Центр инновационных технологий, 2000.

2. Ворovich, Р.В. Творческая самореализация студенческой молодежи в процессе социальной адаптации: автореф. дис. ...канд. пед.наук. М., 2003.

3. Любимова, Л.А. Особенности развития творческого потенциала участников молодежных социокультурных объединений. Вестник Тамбовского университета. Сер. Гуманитарные науки. Тамбов, 2006, № 2.

4. Сухих И.А. Теоретические аспекты формирования готовности к профессиональной (педагогической) деятельности студентов Вуза-будущих учителей [Электронный ресурс]. 2013-4-12.pdf

5. Хуторской А.В. Современная дидактика: учеб. пособие. М.: Высшая школа, 2007.

З.М. Исаева

Психологические условия творческой деятельности молодежи

Резюме

В научной статье показана проблема поиска путей развития творческих умственных способностей молодежи в современной системе образования, важность изучения психологических условий творческой деятельности молодежи. В научной статье раскрывается необходимость создания творческой среды и использования творческих методов обучения, чтобы активизировать воображение молодежи для успешного обучения творческой деятельности.

Z.M. Isaeva

Psychological conditions of creative activity of youth

Summary

The scientific article shows the problem of finding ways to develop the creative mental abilities of young people in the modern education system, the importance of studying the psychological conditions of creative activity of young people. The scientific article reveals the need to create a creative environment and use creative teaching methods in order to activate the imagination of young people for the successful learning of creative activities.

Redaksiyaya daxil olub: 07.01.2021